

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
BİNGÖL ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Bingol University
The Journal of Bingol Studies

Cilt/Volume: 4 Sayı/Issue: 1

GÜZ 2017

Onursal Editör / Honorary Editor

Prof.Dr. İbrahim ÇAPAK

Editör / Editor

Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ

Dr. Öğr. Üyesi Nevzat KELEŞ

Dr. Öğr. Üyesi İsmail NARİN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Editor

Müslüm AYYILDIZ

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü / Advertising and Public Relations Manager

M. Emin YETİŞİR

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Abdullah BAYRAM (Nişantaşı Ünv.), Prof. Dr. Hüseyin Hüsnü GÜNDÜZ (İstanbul Yeni Yüzyıl Ünv.),

Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK (İstanbul Ünv./ Bingöl Ünv.), Prof. Dr. Mehmet BARCA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.),

Prof. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Ünv.), Prof. Dr. Kazım YOLDAŞ (Uludağ Ünv.),

Doç. Dr. Abdullah AYDIN (Kastamonu Ünv.), Doç. Dr. Abdulmuttalip ARPA (İstanbul Sabahattin Zaim Ünv.),

Doç. Dr. Abdullah DUMAN (Van Yüzüncü Yıl Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi Abdulkhakim BEKİ (İstanbul Ünv.),

Dr. Öğr. Üyesi Bilal BAĞIŞ (Bingöl Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi İsmail NARİN (Bingöl Ünv.),

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜNERİÇÖK (Muş Alparslan Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ (Bingöl Ünv.),

Dr. Adil BOR (DİB Haseki Eğitim Merkezi).

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Abdullah ÇELİK (Harran Ünv.), Prof. Dr. Abdullah DİKEN (Konya Necmettin Erbakan Ünv.),

Prof. Dr. Ahmet GÜRBÜZ (Bingöl Ünv.), Prof. Dr. Cemalettin ERDEMÇİ (Siirt Ünv.), Prof. Dr. Eşref TAŞ (Siirt Ünv.),

Prof. Dr. Gıyasettin ARSLAN (Fırat Ünv.), Prof. Dr. H. İbrahim BULUT (İstanbul Ünv.), Prof. Dr. Hikmet TAN (Bingöl Ünv.),

Prof. Dr. Hüseyin HANSU (İstanbul Ünv.), Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK (İstanbul Ünv./ Bingöl Ünv.),

Prof. Dr. Mehmet BARCA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.), Prof. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Ünv.),

Prof. Dr. Muhsin HALİS (Sakarya Ünv.), Prof. Dr. Nazım HASIRCI (Dicle Ünv.), Prof. Dr. Orhan BAŞARAN (Bingöl Ünv.),

Prof. Dr. Ramazan SOLMAZ (Bingöl Ünv.), Prof. Dr. Sahip BEROJE (Van Yüzüncü Yıl Ünv.),

Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL (Yıldırım Beyazıt Ünv.), Prof. Dr. Kazım YOLDAŞ (Uludağ Ünv.),

Doç. Dr. Abdullah AYDIN (Kastamonu Ünv.), Doç. Dr. Abdulkhakim KOÇİN (TBMM),

Doç. Dr. Abdullah TAŞKESEN (Sakarya Ünv./ Bingöl Ünv.), Doç. Dr. Abdulsasır SÜT (Bingöl Ünv.),

Doç. Dr. Enver ARPA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.), Doç. Dr. Metin YİĞİT (Dicle Ünv.),

Doç. Dr. Mustafa KIRKIZ (Bingöl Ünv.), Doç. Dr. Nusrettin BOLELLİ (Bingöl Ünv.),

Doç. Dr. Vehbi TÜREL (Bingöl Ünv.), Doç. Dr. Abdülaziz KARDAŞ, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KAYINTU (Bingöl Ünv.),

Dr. Öğr. Üyesi Bilal BAĞIŞ (Bingöl Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi İsmail NARİN (Bingöl Ünv.),

Dr. Öğr. Üyesi Muhittin ÖZDEMİR (Bingöl Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ (Bingöl Ünv.),

Dr. Öğr. Üyesi Sezay KÜÇÜK (Sakarya Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi Nevzat KELEŞ (Bingöl Ünv.),

Abdullah DEMİR (Bingöl Ünv.).

Bingöl Araştırmaları Dergisi, yılda iki sayı olarak yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu dergi, Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezinin ilmi katkısı ve Bingöl Belediye Başkanlığının desteğiyle yayımlanmaktadır.

ISSN: 1309-369X

Dizgi ve İÇdüzen: Ankara Dizgi Evi

Baskı: VADİ Grafik Yenimahalle/ANKARA Sertifika No: 33748

Basım: Güz 2017

e-posta: bingolarastirmalari@gmail.com

SAYI HAKEMLERİ / REFEREE BOARD OF THIS ISSUE

Doç. Dr. Cavid QASIMOV	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah DUMAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Abdülaziz KARDAŞ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Habibe TEMİZSU	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kadir TUĞ	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut GİDER	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nebi BUTASIM	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAYA	Bingöl Üniversitesi
Dr. Ömer Faruk ELATUNTAŞ	Bingöl Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

TAKDİM /Yücel BARAKAZI.....	5
EDİTÖRDEN /Ömer TOKUŞ	7
Hidayet SAMUK SERVİ BÖLGESİ VE KÖYLERİ	9
Hidayet SAMUK SERVİ BÖLGESİ ZAZACASINA AİT KALIPLAŞMIŞ SÖZLERLE İLGİLİ BİR DERLEME ÇALIŞMASI	41
Ferhat APUHAN SİYASAL BAĞLAMDA BİNGÖL COĞRAFYASININ YAŞADIĞI BAZI ÖNEMLİ HADİSELER VE SEÇİM SÜREÇLERİ	57
Vural ÖNTÜRK XIX. YÜZYIL SEYYAHLARINDAN HENRY FİNNİS BLOSSE LYNCH'İN "ARMENİA: TRAVELS AND STUDİES" ADLI ESERİNİN BİNGÖL BAHSİNİN TERCÜMESİ	81
Alexander AKOPYAN/Çeviren: Nevzat KELEŞ DVİN EMİRİ İSKENDER B. ŞAVUR'UN DARP ETTİĞİ ŞEDDÂDÎ SİKKELERİNE DAİR	103

TAKDİM

Muhterem Okurlar,

Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi bünyesinde çıkarılmakta olan ve Bingöl Belediye Başkanlığı olarak bizlerin de desteklediği *Bingöl Araştırmaları Dergisi*'nin yayımlanacak olan bu yeni sayısını sizlerin ilgisine sunuyorum. Yunus Emre'nin "*İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir; sen kendini bilmezsen ya nice okumaktır?*" dizelerinde ifade ettiği gibi insan yaşamının en önemli konu ve uğraşlarından biri bilgidir. Kişinin önce özünü, akabinde varlık amacını anlamasının temelinde "bilme" edimi vardır. İşte bilmenin kaynaklarından biri de yani bize bilmeyi ve öğrenmeyi olanaklı kılan şeylerin başında yazılı materyaller gelir. *Bingöl Araştırmaları Dergisi* de Bingöl'ümüz ve çevresi için böyle bir özelliğe sahiptir. Zira şehrimizin siyasî, sosyal, kültürel, ekonomik, coğrafi vb. pek çok yönünü bizler için bilinebilir kılmak gibi bir hususiyete haizdir. Böylesine ilmî bir süreli yayınının paydaşı olmak da bizim için onur vericidir.

Dergi'nin bu sayısında şehrimizin politik, folklor, dil, jeoloji gibi konularıyla alakalı değerli çalışmalar yer almaktadır. Dergimize eserlerini göndererek katkıda bulunmuş ve bu eserlerin değerlendirme sürecinde yer almış tüm akademisyenlere teşekkür ediyorum. Ayrıca derginin Onursal Editörü Sayın Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK Bey'e ve dergi editörü kardeşlerime şükranlarımı sunuyorum.

Yücel BARAKAZI
Bingöl Belediye Başkanı

EDİTÖRDEN

Değerli Okurlar,

Bingöl Üniversitesi, Bingöl Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi bünyesinde yayın hayatını devam ettirmekte olan Bingöl Araştırmaları Dergisi'nin yeni bir sayısını yayınlamanın mutluluğunu yaşamaktayız. Özelde Bingöl genelde ise sosyal ve beşeri bilimlerin bütün alanlarından gelecek çalışmalarını değerlendirmeyi planladığımız dergimiz, Rektörümüz Sayın Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK Bey ve Bingöl Belediye Başkanı Yücel BARAKAZI'nin destek ve himayelerinde kaliteden ödün vermeden yayın hayatını sürdürmektedir.

Beş çalışmanın yer aldığı bu sayımıza Hidayet Samuk, "Servi Bölgesi ve Köyleri" ve "Servi Bölgesi Zazacasına Ait Kalıplaşmış Sözlerle İlgili Bir Derleme Çalışması" başlıklı iki çalışması ile Ferhat Apuhan, "Siyasal Bağlamda Bingöl Coğrafyasının Yaşadığı Bazı Önemli Hadiseler ve Seçim Süreçleri", Vural Öntürk, "XIX. Yüzyıl Seyyahlarından Henry Finnis Blossse Lynch'in "Armenia: Travels and Studies" Adlı Eserinin Bingöl Bahsinin Tercümesi" ve Dr. Öğr. Üyesi Nevzat Keleş, "Dvin Emîri İskender b. Şavur'un Darp Ettiği Şeddâdî Sikkelere Dair" çalışmaları ile katkıda bulunmuşlardır.

Rektörümüz Sayın Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK Bey'e maddî ve manevî desteklerini esirgemeyen Belediye Başkanı Yücel BARAKAZI'ye, eserleri ile katkıda bulunan yazarlara ve derginin yayın aşamasında emeği geçen herkese şükranlarımı sunuyorum.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ

DVİN EMİRİ İSKENDER B. ŞAVUR'UN DARP ETTİĞİ ŞEDDÂDÎ SİKKELERİNE DAİR*

Alexander B. AKOPYAN**

Çeviren: Nevzat KELEŞ***

Son yıllarda yapılan araştırmalara göre 468/1075-6'daki Selçuklu fethinin başlangıcına kadar Gence (360/970-1 yılından itibaren), Dvin (413/1022-3 yılından itibaren) ve Ani'de (465/1072-3 yılından itibaren) hüküm süren Şeddâdî Hanedanı'nın nümizmatığı ile ilgili önemli gelişmeler oldu (Ani'deki kol ise 570/1174-5 yılında Gürcülerin işgaline kadar hâkimiyet sürdü). Gence Şeddâdîlerinin sikke kataloğu yayımlandı [1], buna ilaveten Aşot b. Şavur'un (460-1/1067-9) nadir sikkesi de yayımlandı [2]. Üzerinde *ملك/شاه* (Melikşah, Selçuklu sultanı 465-485/1072-1092 yıllarında hüküm sürdü) ve *منو/چهر* (Manūchihr) yazılarının bulunduğu sikkelerin Ani'de hüküm süren Minuçehr b. Şavur'a (465-512/1072-1119) ait olduğu ileri sürülmektedir [3]. Ancak bilinen bu meşhur paraların kalitesi kötü olduğ için bunların üzerindeki dairevi yazıları okumak mümkün değildir. Bundan dolayıdır ki böyle bir özdeşleştirme yapabilmek için kesin kanıtlara ihtiyaç vardır.

413/1022-3'te I. Fadlun (375-422/985-1031) Dvin'i fethettikten sonra oğlu Şâvur (gelecekte I. Şâvur, bir Ermeni vekâyinâmesinde Dvinli David/David Dvinskiy [4: 159] olarak geçmektedir) merkezi Dvin olmak üzere Şeddâdî Emîrliği'nin batı kısmında hüküm sürmeye başlıyor (Merkezi Beylekan olmak üzere doğu kısmını kardeşi Askuye/Askeriye yönetiyordu.). 441 yılında Şâvur, Gence emîri yeğeni Anuşirvan'ı deviriyor ve bütün emîrliğin idaresini ele geçiriyor. I. Şâvur, Taşır-Dzoraget Kralı I. Kuirike (Gürgen) Bagratuni'nin kızı ile evliydi. Onun ölümünden sonra Gence tahtına oğlu II. Fadl (459-466/1066-1074) geçti. Aynı zamanda Emîrliğin batısında ise diğer

---

* Alexander Akopyan tarafından kaleme alınan bu makale, *Mejdunarodnaya Nauçnaya Konferentsiya 'Arkeologiya, Etnologiya, Folkloristika Kavkaza (Tiflis-Gori-Batum, 27-30 Eylül 2010)*, Tiflis 2011, s. 49-50'de yayınlanmıştır. Tercüme izni verdikleri için yazara teşekkür ederim, Nevzat Keleş.

** Rusya Federasyonu, Moskova.

*** Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. (keles8023@gmail.com)

çocukları İskender, Dvin'i ve Minuçehr Ani'yi yönetiyordu. Anne tarafından Bagratunilere dayandıkları için Ermeni şehirleri olan Dvin ve Ani'nin halkı onları yasal yöneticileri olarak kabul ediyorlardı [5: 81]. İskender b. Şâvur'un sikkeleri yakın geçmişte bilinmiyordu.

Bu yıl bir Dvin sakini bahçesinde çalışırken, tesadüfen sikkeler buldu. Aynı tip paralardan iki tanesinin İskender b. Şâvur'a ait olduğu kanısına vardım. Her ikisi de billondan olup (de visu), ince küçük daireler hâlinde basılmıştı (İlk sikkeden yalnızca 0, 33 gram ağırlığında 9x11mm büyüklüğünde bir parça kalmıştır, res. 1; ikinci sikke, 1,12 gram ağırlığında 12x14 mm ölçüsündedir, res. 2). Sikkenin ön yüzündeki çember içerisinde اسکندر/بن شاور (İskender bin Şâvur) yazılıdır. Çemberin dışında birbirini izleyen eşkenar dörtgen (dört?) ve noktalar (dört?) yerleştirilmiştir. Sikkenin arka yüzünde altı köşeli yıldız, yıldızın ortasında da nokta resmedilmiştir. Yıldızın her ucunun dışında nokta yer almaktadır. Yıldızın köşeleri arasında sikkenin merkezine yönlendirilmiş üçer nokta mevcuttur.

Burada ele aldığımız sikkelerin darp bilgileri bulunmasa da onların Dvin'de basıldıklarından emin olabiliriz. El yazma kaynaklara göre İskender b. Şâvur Dvin şehrinde hüküm sürmüştür. Sikkelerin bulunduğu coğrafya da –her ikisi de Dvin harabelerine yakın bir coğrafyada bulunmuştur- bu bilgiyi doğrulamaktadır. Maalesef İskender b. Şâvur'un yaşadığı tarihleri ve hâkimiyet yıllarını bilmiyoruz. Ancak *Tarih el-Bâb*'dan alıntı yapan Müneccimbaşı *Camiü'd-düvel* (XVII. yy) adlı eserinde onun adını zikretmektedir. “*Aynı yıl (445/1053-1054) o (I. Şâvur), oğlu Ebû Nasr İskender b. Şâvur'u Dabil (Dvin)'e gönderdi ve (Dvin'e) bağlı yerleri onun sorumluluğuna bıraktı.*” [5: 19, 64] Bu bilgi, İskender b. Şâvur'un para darp etmeye başlamasının muhtemel en erken sınırını belirliyor. Ancak büyük bir ihtimalle, sikkeler ya babası I. Şâvur'un ölümünden (459/1067'de) sonra ya da 468/1075-6'da Selçukluların darbesiyle Gence Şeddâdîleri kolunun yıkılmasından sonra (Elbette İskender bu zamana kadar hayatta ise...) basılmıştır. Ele aldığımız bu tip paraların sayıca az olması ve tek bir yerde bulunması, bu paraların fazla basılmadığına ve kullanım açısından da bölgesel bir nitelik taşıdığına işaret etmektedir. Böylece hicri V. yüzyılın ortasında veya sonunda Dvin (Sikkelerin üzerinde Arapça ارمينية Ermeniyye veya ديبيل Dabil olarak geçiyor.) darphanelerinde sikke basımı kısa bir süreliğine de olsa yeniden başlamıştır. Bundan önceki paralar ise 319/931 tarihlidir [6] (Ermeniyye 331/942-3, 353/964 tarihli daha geç tarihe ait bilinen paralar belki de Vaspurakan Ermenistan'ında basılmıştır [7]).

Dvin sikkeleri çarpıcı bir şekilde Şeddâdîlerin Gence sikkelerinden farklılık arz etmektedirler. Birinci fark, sikkenin metninin içeriğiyle ilgilidir. Gence Şeddâdîlerinin paralarının üzerinde Müslümanların dinî sembolleri ve Kur'an'dan ayetler, hüküm süren halifenin adı, emîrin tam künyesi (daha sonra Selçuklu sultanlarının adı) bulunmaktadır. Dvin Şeddâdîlerinin sikkeleri onlardan farklı olarak son derece sade olup yalnızca yönetici hükümdarın adını taşımaktadır. Böylelikle onlar, Dvin ve Ani (dairesele yazıya sahip sikkeler) ve Gence (ayrıntılı bilgi içeren sikkeler) Şeddâdî sikkeleri arasında üzerindeki metin bakımından oldukça farklılık arz etmektedirler. İkinci olarak onlar çağdaş Gence Şeddâdîlerinin sikkelerinden ağırlık ve boyut olarak da farklıdırlar. Sonuncuları daha büyük, ağır ve kalındır.

Dvin sikkelerinin darp tarihi, "gümüş krizi"nin başlangıcına yani gümüş sikkelerin tedavülden kalktığı ve onların yerine bakır sikkelerin kullanılmaya başlandığı döneme denk gelmektedir. Gerçekten de Dvin sikkelerinin metali, görünüm olarak sadece %50 gümüş ihtiva eden Gence sikkelerine benzemektedir [1: 105-6]. Gence sikkeleriyle söz konusu bir başka benzerliği, dekoratif unsur olarak altı köşeli yıldızın kullanılmasıdır ki, bu yıldız Şâvur'un Genceli haleflerinin (yani İskender'in kardeşleri) sikkelerinde de bulunmaktadır [1: 70].

Bu paralarla aynı yerde bulunan diğer buluntulardaki yazılar dikkatli bir şekilde ele alınmalıdır. Farklı şekillerde-kesilmiş bu dirhemlerin çoğu, Sasanî ve Arap-Sasanî dirhemleri ile Emevî ve Şeddâdî dirhemleriyle karışık Abbasî sikkeleridir. Ancak Dvin'de kullanımda olan kesik paralar meselesi başka bir araştırmanın konusudur.

KAYNAKÇA

- Akopyan A., *An Unique Coin of the Shaddadid ruler, Ashot ibn Shāwur*, Journal of Oriental Numismatic Society, 195 (2008), p. 5-6.
- Kouymjian D. K., *The Unique Coin of the Shirvānshāh Minūchihr II Dated A.H. 555/1160 A.D.*, in: Studies in Honor of George C. Miles, Beirut, 1974, p. 339-346.
- Lebedev B. P., D. B. Markov, A.A. Koyfman, *Monetnoe Delo i Monetnoe Odraşenie Gandjiyskogo Emirata Şaddadidov (ser. X-XI. Vv.)*, M., 2006.
- Minorsky V., *Studies in Caucasian History: I. New Light on the Shaddadids of Ganja, II. The Shaddadids of Ani, III. Prehistory of Saladin*, London, 1953, 81.
- Muşegyan X. A., *Klad Kufiçeskih Monet IX-X vv., Haydennih v Razvalinah Dvina*, İzvestiya An ArmSSR, 12 (1957), s. 77-84.
- Povestvovanie Vardapeta Aristakesa Lastivertsi*, M., 1968, 159.
- Vardanyan A., *History of Armenia and Adjacent Areas According to Narrative Sources and Coins (X century AD)*. PhD Dissertation, Tübingen-Rukopis.

Res. 1

Res. 2

